

ANOTACIJOS

Triumfo diena: 1611 m. birželio 13 d. Smolensko pergalė ir iškilmingas Zigmanto Vazos sutikimas Vilniuje 1611 m. liepos 24 d., parengė Eugenija Ulčinaite ir Eugenijus Saviščevas = *Dies triumphi: Victoria Sigismundi III die XIII Junii A. D. MDCXI Smolensco expugnato et triumphalis ingressus Vilnam die XXIV Julii A. D. MDCXI celebratus,* comparavit Eugenija Ulčinaite et Eugenijus Saviščevas = *Day of triumph: The victory at Smolensk on June 13, 1611 and the ceremonial reception of Sigismund Vasa in Vilnius on July 24, 1611,* text compilation by Eugenija Ulčinaite and Eugenijus Saviščevas, (*Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų studijos*, t. IX), Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, 328 p.: faks., iliustr. ISBN 978-609-8061-06-2.

Ši knyga – tai bene pirmasis leidinys, kuriame šių dienų skaitytojui pateikiamas triumfo arkų – dažnų XVI–XVIII a. iškilmių sudedamosios dalies – lotyniškas aprašymas ir jo vertimas į lietuvių kalbą. Publikuojamas tekstas, tarsi gyvasis paveikslas, turinio ir vaizdo prasmėmis atsiveria kaip Baroko epochos Vilniaus kultūrinio gyvenimo iliustracija. Svarbią vietą leidinyje užima ne tik pati šaltinio publikacija, bet ir ją lydintys įvadiniai straipsniai.

Eugenijaus Saviščevo rašinyje „Triumfas ir pelenai: Smolensko atkariavimo 1611 m. aplinkybės“ apžvelgiama istorinių įvykių panorama: XIV a. pradžioje dėtas pastangas kurti nepriklausomą Didžiąją Smolensko Kunigaikštystę to paties šimtmečio pabaigoje sugniuždė Lietuvos didieji kunigaikščiai, pirmiausia Algirdas, triskart žygiavęs per Smolenską į Maskvą. Besibaigiant XV amžiui, atsinaujina Lietuvos karai su Maskva, Smolenskas vėl apsupamas, o 1514 m. jis pasiduoda

Maskvai. Straipsnio autorius pabrėžia, kad Smolensko prijungimas prie Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės negali būti laikytinas natūraliu dviejų rusų tautos dalių susivienijimu, kaip tai mėginta traktuoti literatūroje. Nuo šio įvykio prabėgus beveik šimtmečiui, 1611 m. birželį, Smolenskas atkariaujamas iš maskvėnų. Pagrindinį dėmesį Saviščevas sutelkia į Smolensko atgavimo aplinkybes, nes, viena vertus, būtent jos yra raktas, padedantis suvokti Zigmanto Vazos sutikimo proga pastatytų triumfo arkų prasminius akcentus, kita vertus, Smolensko karo kampanija iki šiol vis dar nėra išsamiai aptarta lietuvių istorikų darbuose.

Eugenija Ulčinaitė, išvertusi triumfo arkų aprašymus iš lotynų kalbos, straipsnyje „Zigmanto Vazos triumfas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų sveikinimų kontekste“ pristato patį lotynišką rankraštį ir dalijasi literatūrinėmis įžvalgomis. Profesorė aptaria Zigmanto Vazos sutikimo literatūrinį aprašymą ir lygina jį su kitais valdovų ir didikų sveikinimais Vilniuje XVI–XVIII amžiuje.

Aleksandra Pister skelbiamo šaltinio įvadinį kontekstą reikšmingai papildoma muzikine problematika: straipsnyje „Zigmanto Vazos triumfo pašlovinimas unitų giesmėmis: muzikinė struktūra ir notacijos ypatybės“ atkreipiamas dėmesys į valdovą sutinkant giedotų unitų giesmių ypatumus. Per sutikimo ceremoniją atliktos giesmės „Hospody siloiu twoieiu wozweselisie Car“ ir „Se nine blahosłowi hospoda“, pasak muzikologės, atskleidžia ir patikslina XVII a. pradžios slavų bažnytinės muzikos repertuarą ir stilių, leidžia suprasti, kokia muzika skambėjo LDK laikų Vilniuje. Pister daro prielaidą, kad nors giesmių parašėse ir pateikti lotyniški psalmių tekstai, jos greičiausiai buvo atliekamos tik slavų kalba. Straipsnyje analizuojamas grafinis melodijos išdėstymas, ritminė menzūra, XVII a. muzikinio rašto ypatumai ir jo šiuolaikinė transkripcija.

Reikšmingiausia knygos dalis – teksto, skirto Zigmanto Vazos triumfui (1611), publikacija. Kaip pažymi vertėja, šis šaltinis, priešingai nei kiti sveikinimai, dedikuoti, pavyzdžiui, Steponui Batorui

(1579), Zigmantui Vazai (1589) ar vyskupui Jonui Šembekui (1729), greičiausiai dėl laiko stokos nebuvo išspausdintas. Specifiniai teksto ypatumai – kaligrafiška rašysena, asmenų vardų ir titulų auksinimas ir kt. – leidžia manyti, kad tekstas buvo skirtas ir įteiktas valdovui.

Rankraštis tematiškai skyla į dvi dalis. Pirmąją dalį sudaro „Triumfo diena“, tai yra Zigmanto Vazos sutikimo iškilnių aprašymas, antroje dalyje, pavadintoje „Triumfo arkos“, aiškinamas literatūrinis ir meninis triumfo arkų dekoru turinys. Pastaroji dalis pradedama valdovei skirtu Rudžijerio Solomonijo triumfo arkų aprašymu ir paaiškinimu, po to komentuojamos triumfo arkos, iš kurių vieną pastatė ir apipavidalino Vilniaus Akademijos Jėzaus Draugija, kitą – Vilniaus miestiečiai ir pirkliai. Aprašymas baigiamas unitų giedotos Giesmės tekstu (jis pateikiamas kartu su muzikine notacija) ir jų deklamuotomis lotyniškais eilėmis.

Asta Vaškeliėnė

Ovidijus, *Herojų laišakai*, iš lotynų kalbos išvertė Eugenija Ulčinitė, Vilnius: Mintis, 2011, 195 p.: iliustr. ISBN 978-5-417-01028-6

Pakutinis iš romėnų „aukso amžiaus“ poetų trijulės buvo Publijus Ovidijus Nasonas (Publius Ovidius Naso, 43 m. pr. Kr.–18/17 m. po Kr.). Šio poeto veikalų lietuviškai turime itin mažai – tik *Metamorfozes* ir vieną kitą paskirą vertimą iš kitų kūrinių. Todėl *Herojų laišakai* – svarbus įvykis.

Poeto jaunystės kūrinį sudaro 21 eleginiu distichu parašytas laiškas. Juos savo mylimiesiems ar vyrams siunčia žymios, iš literatūros kūrinių ar mitologinių pasakojimų žinomos moterys. Skaitytojui pateikiamos 18 skirtingos padėties, charakterio, kilmės ir amžiaus moterų istorijų. Visos jos patenka į tą pačią kulminacinę gyvenimo situaciją: jos paliktos, apgautos, nesulaukiančios, paženklintos kančios ir skausmo, nebežinančios, kaip toliau gyventi, besiblaškančios tarp tikėjimo ir nevilties. Vaizduojamos moterys elgiasi skirtingai: vienos svaidosi kaltinimais, grasinimais ir praeiksmiais (Medėja, Didonė),

kitos stengiasi suprasti ir pateisinti mylimųjų poegius (Penelopė), nuolankiai priimti lemtį (Ariadnė). Beveik visos nevilties valandą prisimena tai, kas buvo brangiausia – pirmo susitikimo nuostabą ir džiaugsmą, palaimą būti kartu, duotus ištikimybės pažadus dievams ir vienas kitam.

Ovidijus sąmoningai neatskleidžia tolesnės savo kūrinuose vaizduojamų moterų lemties, jis palieka tik užuominas (Medėjos laiškas baigiasi jos grasinimais padaryti ką nors baisaus, o mes žinome, kad, bausdama Jasoną, ji nužudė savo vaikus) ir iškalbingus ženklus (epitafijas ant kapo), nes skaitytojas apie jų likimus puikiai žino iš literatūros kūrinių ir mitų. Iš tiesų vienos laimingai sulaukė savo vyrų ir mylimųjų (laimingų istorijų *Herojų laiškuose* itin mažai, tai tik Penelopės ir Kidipės pasakojimai), kitos susitaikė su netektimi (Medėja, nužudžiusi vaikus, persikėlė gyventi į Atėnus, Helenė po Trojos karo su vyru Menelajumi grįžo į Spartą, palikta negyvenamoje saloje Ariadnė ištekėjo už ją suradusio dievo Dioniso), o trečios (jų šiame Ovidijaus kūrinyje yra daugiausia) pasirinko požemio pasaulį, o ne gyvenimą be mylimojo (Dejanira nusidūrė sužinojusi, kad apsvilkęs jos dovanotą kentauro Neso krauju suvilgytą drabužį baisiose kančiose žuvo jos vyras Heraklis, Trakijos valdovo dukra Filidė nusižudė nesulaukusi iš Trojos grįžtančio Demofonto).

Herojų laišakai yra kūrinys ne tik apie skaudžiausias moters patirtis, bet ir raktas į visą Ovidijaus poeziją, į vėlesniuose jo kūriniuose vaizduojamą mitų pasaulį, žmogaus vietą ir prasmę jame.

Živilė Nedzinskaitė

Жанна Некрашэвіч-Кароткая, *Беларуская лацінамоўная паэма: позні Рэнесанс і раньняе Барока*, навуковыя рэдактары В. П. Рагойша, У. Г. Кароткі, Мінск: БДУ, 2011, 231 р., ілюстр., 100 egz. ISBN 978-985-518-542-2.

Baltarusių mokslininkų pastarųjų metų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštijos tyrimus papildė nauja monografija, skirta

lotyniškosioms poemoms. Jos autorė Žana Nekraševič-Karotkaja yra žinoma lotyniškosios LDK literatūros vertėja ir tyrėja, o poema yra daugelį metų knygos autorę dominusi tema, tarpiniai mokslinių tyrimų rezultatai jau ne kartą pristatyti (taip pat Lietuvoje vykusiose) konferencijose ir publikuotuose straipsniuose bei knygose. Nekraševič-Karotkaja šiame veikale nesiekia aprėpti kurios nors visos epochos, o pasirenka vienos – Renesanso – pabaigą ir kitos – Baroko – pradžią. Todėl nerasime analizuojamų nei XVI a. pradžios Jono Visliciečio, nei Mikalojaus Husoviano poemų (kurias mokslininkė yra tyrusi anksčiau), o pirmasis plačiau aptariamas autorius yra Petras Roizijus. Taigi pradedama nuo XVI a. vidurio kūrybos. Po svarstymų apie Jono Mylijaus kūrybos sąsajas su poemos žanru aptariami „Livonijos ciklo“ autoriai: Bazilijus Hiacintas, Pranciškus Gradauskas. Paliečiami kai kurie, dažnai iki galo neišspręsti, Elijo Pilgrimovijaus ir kitų autorių kūrybos klausimai. Bet daugiausia dėmesio, kaip ir galime tikėtis, skiriama literatūrine prasme įspūdingiausiems kūriniams: Jono Radvano *Radviliadai* bei 1606 m. išėjusiai *Karolomachijai*. Vienas skyrius apima hagiografines poetas, skirtas šv. Kazimierui ir šv. Juozapatui Kuncevičiui. Tai iki šiol mažai tyrinėti kūriniai ir tikėsimės, kad mokslininkės tyrimas paskatins atidžiau jais pasidomėti ir Lietuvoje. Monografijos pabaigoje siekiama išryškinti lotyniškosios poemos sąsajas su vėlesne lyrine bei epinei baltarusių poezija ir įtaką jai. Abejonių nekelia pasirinktas tyrimų objektas, įdomus epochų virsmo laikotarpis. Vienoje vietoje aptariami su epine tradicija aiškesnių ar tolimesnių sąsajų turintys lotyniškieji LDK kūriniai; šis be abejo, bus pravartus tolesniems senosios poetinės tradicijos tyrimams. Monografijos privalumai – gana nuodugnai atskleistas platus europinis šio žanro kūrinių ir kūrėjų kontekstas, gausi panaudota literatūra, nauji Europos mokslininkų ir Lietuvos tyrėjų darbai, o išsamų literatūros sąrašą randame knygos pabaigoje. Tačiau kritiškam skaitytojui neliks tinkamai atsakyta, kodėl daugelis kūrėjų siejami būtent su baltarusių literatūra. Tai problema, kuri Lietuvoje išspręsta stengiantis

matyti daugiatautės LDK įvairiakalbės kūrybos visumą. Šiai visumai regioninis, tautinis kriterijus gali būti taikomas, tačiau bandymai „baltarusiškais“ daryti kūrinis kvestiuonuojant kai kurių autorystę neįtikinair stokoja naujų mokslinių argumentų. Nes pateiktieji yra iš esmės žinomų faktų ar nuomonių apžvalga ir reinterpretacija pasirinkta linkme. Todėl vargu ar „Karolomachija“ nuo šiol bus priskiriama ne Lauryno Bojerio, o Kristupo Zavišos plunksnai; neaiškus išlieka ir poemos „Juozapatida“ autorystės klausimas. Tačiau apskritai mūsų žinias apie poetinės kūrybos, susijusios su poemos žaru, visumą monografija gerokai praturtina – tiek literatūrologine interpretacija europinių žanro tradicijų fone, tiek nauja žinomesniųjų poemų analize, tiek žiniomis apie iki šiol mažiau dėmesio sulaukusius kūrinius.

Mintautas Čiurinskas

Мацей Стрийковський, *Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси*, Львів, 2011, (Наукове товариство ім. Шевченка. Серія: Історичні джерела, т. 10), 1074 р., 200 egz. ISBN 966-8868-26-9

Neseniai Mokslinė Ševčenkos draugija Lvove išleido Motiejaus Strijkovskio Kronikos (1582) vertimą į ukrainiečių kalbą. Jis pasirodė su šiek tiek keistoka „metraščio“ antrašte. Pagrindinis Kronikos teksto vertėjas – ukrainiečių kalbos ir literatūros mokytojas iš Ivano-Frankovsko srities Romanas Ivasivas (1926–2009); eiliuotus lenkiškus intarpus vertė Vadimas Pepa, lotyniškus – Ivanas Kozovikas ir Rostislavas Paranko.

„Įvadinio žodžio“ autorius ir atsakomasis knygos redaktorius Lvovo istorikas Olegas Kupčinskis vaizdžiai aprašo ilgą vertimo kelią iki spaustuvės – dramatiškas vertėjo Ivasivo pastangas, kad jo darbas išvystų dienos šviesą (vertimas Ukrainos MA Archeografijos ir šaltiniotyros instituto užsakymu buvo užbaigtas dar 1990 m.), pagaliau nemažai laiko užėmusį redagavimą... Daugiamečių įvairių asmenų pastangų vaisius – aptariama knyga. Reikia pripažinti, kad

jos maketas yra vizualiai patrauklus. Knygoje atrasime asmenvardžių ir vietovardžių rodykles, tačiau, deja... neišvysime komentarų. Šis darbas, kaip galima suprasti iš Kupčinskio pastabų, paliekamas ateičiai, ir tokį apsisprendimą iš dalies galėtume pateisinti. Blogiau yra kitkas – susidaro įspūdis, kad savo įvadinį straipsnį Kupčinskis parašė neskaitęs iškiliausio „Strijkovskio temos“ specialisto Zbysławo Wojtkowiako darbų, priešingu atveju, nebūtų teigęs, kad paskutinis žinomas „istoriko ir poeto“ biografijos faktas – 1582 m. Kronikos išleidimas... Ir vis dėlto ukrainiečių kolegas vertėtų pagirti už nuoseklų istorinių naratyvinių šaltinių publikavimą. 2007 m. Kijeve pasirodė Jurijaus Mycyko parengtas Alessandro Guagninio *Europos Sarmatijos aprašymo* lenkiškosios 1611 m. versijos vertimas, na o lietuviai vis dar neturi išsivertę nei vieno, nei antro veikalų.

Kęstutis Gudmantas